

Terschelling en microvlinders

Verslag presentatie door Leo Bot op najaarsbijeenkomst 2002.

De mededeling dat Terschelling een eiland is, zal niemand verrassen. Ook niet dat het geheel omgeven is door zout water. Dit gegeven plus de afstand van tenminste 15 kilometer naar de vaste wal zijn factoren die van belang zijn voor de aanwezigheid van dieren op Terschelling. Niet-vliegende en niet-zwemmende dieren hebben weinig kans om het eiland te bereiken. Dieren die wel kunnen zwemmen, maar niet tegen zout water kunnen, hebben eveneens een probleem. De conclusie zal dan ook luiden, dat de eilandfauna armer is dan die van het vasteland; en in een aantal opzichten is dat ook zo. Het aantal zoogdieren is er beperkt, al zijn meerdere soorten door menselijk toedoen, al dan niet bewust, op Terschelling terechtgekomen. Konijnen, hazen, fazanten en recent nog reeën zijn met het oog op de jacht uitgezet. De egel is nogal populair bij de mensen en zal dan ook wel bewust zijn meegenomen naar het eiland, maar muizensoorten zijn waarschijnlijk met transporten (van bijvoorbeeld plantenmateriaal) meegelift.

Vlinders daarentegen hebben in principe met hun vliegvermogen een reële kans om het eiland te bereiken, alhoewel men zich kan afvragen hoe dat de fragiele microvlinders lukt; temeer als men bedenkt, dat het overeenkomstige biotoop er niet direct te vinden is. Dat klopt ook wel enigszins, want van de circa 220 soorten microvlinders die wél op het vasteland van Friesland voorkomen, maar niet op Terschelling zijn aangetroffen, zijn er 94 soorten uitsluitend uit het zuiden en zuidoosten van de provincie bekend. Vijf van deze 220 soorten zijn inmiddels uitgestorven en drie zijn landelijk gezien zeldzaam. In deze laatste categorie heeft *Triaxomera fulvimitrella* wel de vreemdste verspreiding. In *De kleine vlinders* van J.H. Kuchlein zijn verspreid drie stippen van deze micro te vinden in Drenthe en twee in de aangrenzende delen van Groningen en Friesland. Soms valt de afwezigheid van soorten te verklaren door het (vrijwel) ontbreken van de voedselplanten, maar aan de andere kant zijn er ook mineerders gevonden op planten die nauwelijks op het eiland voorkomen. Het verspreidingsvermogen van deze kleintjes is kennelijk groter dan wij denken. Wonderlijk is de aanwezigheid van het vedermotje *Buckleria paludum*. Alleen al het feit dat het rupsje leeft op een vleesetend plantje is verbazingwekkend, maar hoewel zonnedauw slechts een beperkt voorkomen op het eiland heeft, weet het vlindertje die planten toch te vinden, terwijl het niet de indruk maakt een krachtige vlieger te zijn.

Buckleria paludum

Sommige (elders vrij gewone) soorten hebben Terschelling pas in de laatste 20 jaar bereikt. Een voorbeeld hiervan is *Stigmella plagicolella*, waarvan de rups in het blad van de sleedoorn mineert en die in 1993 nog niet op de kaart stond. Tegenwoordig wordt deze soort wel degelijk gevonden, zij het uitsluitend aan de westkant van het eiland. Voor *Phyllonorycter coryli* en *Phyllonorycter platanoidella* geldt hetzelfde. De Hazelaar kwam op het eiland weinig voor, maar na de aanplant van een flink aantal struiken langs de badweg van Paal Acht zijn de meeste mineerders hierin ook gevonden. De noordse esdoorn staat voornamelijk op West, maar *platanoidella* schijnt nog niet overal vaste voet op het eiland te hebben, want soms worden de mijnen hierop jaren achtereen niet aangetroffen.

Phyllocnistis xenia, die slakkenspoormijnen maakt in het blad van de abeel, en *Bohemannia pulverosella* van de appel zijn enkele soorten die zich langs de kust lijken te verbreiden. De eerste soort is inmiddels ook op het vasteland gevonden, namelijk in Harlingen en onlangs ook in het natuurgebied De Kiekenberg bij Nieuwehorne tijdens een mijnenexcursie.

Coleophora vibicella

Tegenover de soorten die op Terschelling ontbreken, staan ook soorten die wél op het eiland maar niet op het Friese vasteland gevonden zijn. Bij mijn weten zijn dat 95 soorten. Zo'n 40 hiervan blijken in hun verspreiding beperkt tot de zuidelijke helft van Nederland alsook de kuststreek en het waddengebied. Een extreem voorbeeld hiervan is *Coleophora vibicella*, waarvan de rups op verfbrem leeft en die slechts van Terschelling en Zuid-Limburg bekend is. Er zijn trouwens nog meer coleophora's die genoemde regionale verspreiding vertonen, of die alleen langs de kust voorkomen, ondanks dat de voedselplant veel algemener voorkomt. *Coleophora deauratella* is bijvoorbeeld gebonden aan Rode klaver, toch een behoorlijke algemene plant op Terschelling.

Van de *Eriocraniidae* zijn maar twee soorten bekend van Terschelling, namelijk *Eriocrania subpurpurella* en *Eriocrania unimaculella*. De laatste is -voorzover ik

weet- in de rest van Friesland (nog) niet gevonden. Deze groep bestaat uit vroeg in het jaar vliegende soorten. Mijn indruk is dat ze moeite hebben met overwegend lage temperaturen in het voorjaar.

Aethes tesserana

Aethes tesserana is een cochilide die zijn verspreiding voornamelijk in het duingebied, langs de grote rivieren en in Zuid-Limburg heeft. De rups leeft op een aantal soorten composieten, waaronder havikskruid en streepzaad, die zich zeker niet tot voornoemde gebieden beperken. Misschien is het vooral de overvloed aan deze planten die er het voorkomen verklaart. Mogelijk geldt dat ook voor een paar scythris-soorten zoals *Scythris siccella* die met het net nauwelijks gevangen kan worden en *Scythris inspersella* die op het eiland alleen met een malaiseval is gevangen. Dit zijn soorten die wellicht ook elders te vinden zijn, want de voedselplanten zijn niet zeldzaam (*S. siccella* is polyfaag, *S. inspersella* leeft op wilgenroosje), maar die zeer gemakkelijk kunnen worden gemist. Ook op wilgenroosje, maar dan in de wortelstok, leeft de rups van *Mompha idaei*, uitsluitend bekend van Terschelling en Zuid-Limburg.

En dan is er een groep van soorten die in het binnenland niet gevonden worden, omdat de voedselplanten aan de kust gebonden zijn: helm, waarop de gelechiide *Apatetris kinkerella* voorkomt, maar ook kwelderplanten zoals lamsoor, zulte, heen, schorrezoutgras, zeealsem, zeerus en zeekraal. Sommige van deze soorten microvlinders zijn zeer talrijk en kunnen dat ook zijn, omdat de voedselplanten veel voorkomen. Er is maar een beperkt aantal planten die zout water verdragen. De verspreiding van deze kweldervlinders is derhalve van nature beperkt. Het moeten overigens wel vlindersoorten zijn die, zeker tijdens de overwintering, tegen een stootje kunnen. Vooral in die periode staan de kwelders nogal eens blank (zout water!). Hier komen we *Coleophora artemisiella* tegen (van zeealsem), *Elachista scirpi* (o.a. van zilte rus) en *Monochroa tetragonella* (van melkkruid). Op de kwelders van de Boschplaat vond ik in 1993 *Eucosma rubescana*, een nieuwe soort voor Nederland en sindsdien naar ik meen nog niet elders in ons land aangetroffen. De rupsen leven in de bloemhoofdjes van zulte. Het blijkt niet altijd mee te vallen om soorten van de kwelders te vinden. Op lamsoor leeft het rupsje van *Goniodoma limoniella*, een aan de coleophora's verwant diertje. Ik wist dat deze soort er voorkwam, want de rupsen waren al jaren geleden gevonden. Tevens had ik de vraat van de rupsjes gezien. De vlinder echter had ik nog nooit met eigen ogen

waargenomen, totdat ik hem dit jaar van een lamsoor sleepte. Kennelijk vliegt het vlindertje niet zo veel.

Bij het aantal van 220 soorten op het vasteland van Friesland moet wel worden aangetekend, dat ik niet uitgebreid heb nagekeken welke soorten microvlinders er sinds het verschijnen van het boek “De Kleine Vlinders” zijn bijgevonden. Sommige soorten moeten gewoonweg nog even ‘worden opgespoord’. *Bucculatrix noltei* bijvoorbeeld, waarvan de rupsen mijntjes maken in bijvoet, werd door mij gevonden op een braakliggend terrein in Leeuwarden. De toename van bijvoet op Terschelling (of we daar blij mee moeten zijn), houdt de belofte in, dat de soort in de toekomst ook op het eiland zal opduiken. En het feit dat afgelopen zomer voor mijn neus *Elachista utonella* als nieuwe soort voor Terschelling werd gevangen en mogelijk ook nog de nauw verwante *Elachista eleochariella* (die in 1993 nog niet in Nederland gesignaleerd was), betekent dat ik voortaan nog beter mijn best moet doen.

De vlinderwereld is volop in beweging en dat moeten we niet aan ons voorbij laten gaan. Wanneer we ietwat ongeïnteresseerd raken, omdat we steeds dezelfde soorten vinden, is het wellicht raadzaam om andere zoekmethodes toe te passen en/of andere gebieden aan te pakken. Dat geldt zelfs op een beperkt en geïsoleerd gebied als Terschelling.

Verslag presentatie Gerrit Tuinstra najaarsbijeenkomst 2002

Sinds de publicatie van “Dagvlinders in Fryslân” wil de werkgroep het accent *meer* leggen op het verzamelen van gegevens over nachtvlinders. *Meer*, omdat uiteraard in het verleden naast de dagvlinders ook al veel naar nachtvlinders is gekeken. Enerzijds door middel van gezamenlijke (nachtelijke) excursies voor leden van de werkgroep, anderzijds door bepaalde mensen die individueel al aan nachtvlinders deden.

In 2000 is door een aantal leden regelmatig op een plek aan de rand van de Duurswouderheide gelicht, om zo een goed beeld te krijgen van de aanwezige nachtvlinderfauna. In 2001 is ditzelfde gedaan in de Alde Feanen (op drie verschillende plekken in het gebied). In het afgelopen vlinderseizoen (2002) zijn twee particuliere gebieden in het zuidoosten van de Provincie regelmatig bezocht. Het ene gebied ligt aan het eind van de Suurdreed bij Jubbega-Schurega, in de Tjongervallei, het andere gebied is eigendom van Rinze de Vries en ligt aan de Eilewijkstraad nabij Oudehorne.

Naast deze gebieden, die dus regelmatig in een jaar bezocht werden, zijn er door verschillende leden veel meer gebieden bezocht en geïnventariseerd (met licht) op nachtvlinders. Sommige gebieden zijn één keer bezocht, andere vaker. Al met al krijg je op deze manier een schat aan gegevens over nachtvlinders.

Tijdens één van de eerste bijeenkomsten (24 april '99) van de toen pas opgerichte sectie “Ter Haar” (de landelijke werkgroep voor macro-(nacht)vlinders) heeft Siep Flinterwille Vlinderwerkgroep Friesland maart 2003